

קובץ הלכה

באתרא דרב

(חוברת א)

* * *

ביאור בסוגיא דכורך
לאור שיטת אדמו"ר הזקן

* * *

מתוך דברים שנשא
מרא דאתרא וחבר הבד"צ דשכונתינו
הרב יוסף ישעי' שליט"א ברוין
בבית חיינו, שבת הגדול, ה'תשע"ג

נשא תשע"ג

פתח דבר

לתועלת הקוראים, וע"פ בקשת רבים, מדפיסים אנו, לקראת אסרו חג דזמן מתן תורתנו ("יום טבוח"), קונטרס בסוגיא דכורך לאור שיטת אדמו"ר הזקן, והוא ביאור שלם ומושלם להפליא בסוגיא דכורך, מתוך דברים שנשא מרא דאתרא וחבר הבד"צ דשכונתינו, הרה"ג הרב יוסף ישעי' שליט"א ברוין, בבית חיינו, שבת הגדול, ה'תשע"ג, מתוך רשימה פרטית שרשם הכותב [הרנ"ש שי'] לעצמו, וניאות הכותב למסרו לדפוס, על-מנת לזכות בו את הרבים'.

כמה פרטים בפנים הביאור ובהערות, התדבר בהם הרושם (והתכתב) עם המד"א, הרב ברוין שליט"א, ורשם וצירף הדברים להביאור. וזאת למודעי, שהדברים לא הובאו בשלימותם כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י המערכת, וגם נוספו בו דברים ע"פ הבנת הכותב, ופשוט שלפעמים מעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

הערות והארות יתקבלו באמיל igudch@gmail.com

ערב שבת קודש פ' נשא, יום טבוח, ה'תשע"ג

איגוד אברכים

(1) ההשוואות להביאורים שבס' הלכות ליל הסדר וגילויני העו"ב, המופיעות בהערות להביאור, כולן הן – מהוספת המערכת (הכותב).

קובץ הלכה באתרא דרב

א. בהגדה של פסח, בהברכה דאכילת מצה (שבסדר "מוציא מצה"), כותב אדה"ז "ויכין לפטור ג"כ אכילת הכריכה שממצה השלישית", היינו – שיפטור בהברכה גם המצה דכורך. הרבי בביאוריו מוסיף וכותב ע"ז (הגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים) "לכן נזהרים משיחה בינתיים שלא מעין הסעודה", היינו, שלא יסיח בין הברכה דאכילת מצה – להאכילה דכורך. ע"כ.

והנה כדברים האלה, כבר כתב המחבר בשו"ע (סי' תע"ה סעיף א') וז"ל: "משבירך על אכילת מצה לא יסיח בדבר שאינו מענין הסעודה עד שיאכל כריכה זו (דכורך) כדי שתעלה ברכת אכילת מצה וברכת אכילת מרור גם לכריכה".

אך בפר"ח כתב על דברי המחבר האלו – "דאינו מדוקדק", דאין לאסור הפסק הדיבור בין הברכה דאכילת מצה לכורך.

והב"ח (בד"ה ומ"ש וכתב עוד) הוסיף וכתב, דלא רק דאין לאסור הדיבור בין הברכה דאכילת מצה לכורך, אלא מעיקר הדין, אין לאסור הדיבור כלל אפי' בין הברכה דאכילת מרור לכורך, כי כורך בזה"ז הוא רק לזכרון בעלמא, ובעצם אינו צריך לברכה כלל כי אינו מצוה כלל (אלא דאעפ"כ, כתב הב"ח, משום מצוה מן המובחר יש ליזהר לא להסיח בין ב' הברכות דאכילת מצה ומרור לכורך, אך זהירות זו – היא למצוה מן המובחר ולא מעיקר הדין כלל).

וכן הביא הח"י (ס"ק יב) מהערוך, דלא מברכים על כורך, כי הכריכה הוא "אכילה לזכרון בעלמא"¹;

1) כן העתיק הח"י מהערוך. והוא כמ"ש בכ"מ דאין מברכים על זכר (רי"ו נ"ה ח"ד. רבינו מנוח חומ"צ ח, ח. מהר"ל בגבורות ה' פס"ג. ב"ח סי' תעז ד"ה ומ"ש ולא יברך עליו).

ברם יש להעיר, דלשון הערוך במקורו (ערך זכר) הוא "ויכין שכבר ברכנו, וזו אכילה לזכרון בעלמא, לא מברכין עלה". משמע, דיש צורך שתחול הברכה על הכורך אף שהוא לזכר בעלמא. ולקמן בפנים, נתבאר באו"א קצת.

וכן מפורש בדברי הב"ח (כמ"ש בפנים) דמצוה מן המובחר הוא – לא להסיח בין הברכות דאכילת מצה ומרור לכורך אף דכורך הוא זכרון בעלמא.

וכן נראה לדייק מדברי הח"י בדין אפיקומן (ס"ק י"ד), שהביא מדברי השל"ה שכתב שלא ישיח שום שיחה מהברכה דאכילת מצה עד אכילת האפיקומן, וכתב ע"ז "והוא חומרא יתירא (העתיקו בשו"ע אדה"ז סעי' יח שם) נגד משמעות הפוסקים והוא ממש דבר שא"א ליזהר כלל בכל הסעודה ובזמני הברכה קאי על כל הסעודה ומה בכך שיפסוק דהלא כל השנה מפסיקין בתוך

ביאור בסוגיא דכורך לפי שיטת אדמו"ר הזקן

אבל דעת הט"ז (ס"ק ז') היא, דזה שיש לפטור כורך בהברכות דאכילת מצה ומרור, הוא – מעיקר הדין (עי' במשב"ז).

וכן פסק אדה"ז בשו"ע. וביאר אדה"ז שיטתו בזה – בארוכה, בסעיפים טז-יח שם.

ותמצית דברי אדה"ז בזה, מובאים בקיצור בדברי הרבי על ההגדה, ואלו הם דברי הרבי (שם ע' לה, פסקא ד"ה כורך): לדעת הלל הזקן: בזמן שיש פסח אינו יוצא אלא א"כ כורך פסח² מצה ומרור ואוכלן ביחד. בזמן

הסעודה אע"ג דברכה ראשונה קאי עד גמר סעודתו, הרי שכתב, דזה שלא צריך ליהדר משיחה הוא משום דבלאו הכי הברכה פוטרת האפיקומן, משמע, דגם אפיקומן שהוא זכר – עדיף שתחול עליו הברכה.

[ובדוחק י"ל, דשיטה הנ"ל, דעדיף שתחול ברכה גם על זכר (אף דאין חיוב לברך על זכר), מדויק גם בדברי אדה"ז בהגדה, בנוגע לאפיקומן, שכותב בהברכה דאכילת מצה בלשון זה "וגם אכילת האפיקומן יפטור בברכה זו", שכתב כמספר דברים דגם אכילת האפיקומן יפטור כו, ולא כתב הדברים בלשון הוראה: ויכוון לפטור כו' (כמ"ש לעיל מיני' בכורך, ובכ"מ בהגדה (לעיל בכרפס ולהלן במרור) שייכוון לפטור, וכן הוא בסידור, בהל' תפלין, במברך על של יד ופותר את השל ראש, שצריך לכוון לפטור, עיי"ש. ועוד י"ל בזה, בטעם החיוב לכוון לפטור כשהוא לפניו ומצ"ע נפטר. וגם בדיוקי ל' אדה"ז: "להוציא" או "לפטור". ואכ"מ כעת. ועוד חזון למועד). ויתכן לומר, דהכוונה בזה היא, דאין חיוב לפטור אפיקומן, אבל אעפ"כ מן הנכון שידע המברך דברכה זו פוטרת גם האפיקומן.

ואולי י"ל (בדוחק) בדברי הרבי בהעתקתו דברי אדה"ז, שצירף דברי אדה"ז שכתב על כורך עם מ"ש על אפיקומן, והעתיק כך: "לפטור כו' אכילת האפיקומן" (שהמלה "לפטור" הוא ממ"ש אדה"ז על כורך), וכתב ע"ז (ע"פ דברי אדה"ז בשו"ע מהח"י הנ"ל) "וחומרא יתירה הוא". די"ל דהדיוק בזה הוא, ד"חומרא יתירה הוא" קאי על מה שהעתיק מדברי אדה"ז (בנוגע לכורך) "לפטור" – שצריך לפטור המצוה מברכתה ע"י שייכוון לפטרה, ולא על זה שכתב אדה"ז באפיקומן שמן הנכון הוא שידע המברך דברכה זו פוטרת גם האפיקומן. ובהמשך לזה כותב הרבי, כיון שבאפיקומן אין חיוב שייכוון לפטור, לכן מנהג בית הרב הוא דאין נזהרין בזה מהפסק שיחה. ועי' שו"ע אדה"ז סי' תקצב סעיף ד'. וספר המנהגים ע' 40. וראה לקמן בפנים באו"א].

(2) כ"כ בשו"ע אדה"ז (סעיף טז) ד"בזמן שבית המקדש קיים .. לפי דעת הלל הזקן אין אדם יוצא י"ח מן התורה אא"כ כורך כוית פסח וכוית מרור וכוית מצה ואכלן ביחד".

והוא דלא כמ"ש בפמ"ג (משב"ז ס"ק ז') דהשיטה דס"ל דכורך בזה"ז הוא מצוה (שיטת אדה"ז, כמ"ש להלן) ס"ל כשיטת הרמב"ם דבזה"ב הי' כריכה ממצה ומרור לבד.

והנה בענין דברי הפמ"ג, יש להוסיף, דבפסקא כן עשה כו' (סוף אות א') כותב הרבי, דלשיטת הפמ"ג כורך בזה"ז הוא לזכר בעלמא.

ובהעו"ב אהלי מנחם קובץ 917, הק' ע"ז הגרעב"ש שי', דהפמ"ג קאי על דברי הט"ז, ושיטת הט"ז היא דכורך בזה"ז הוא מצוה ולא לזכר.

וני"ל בזה, ע"פ הצעת דברי הט"ז בזה.

קובץ הלכה באתרא דרב

שאינן פסח אינו יוצא ידי חובת מצה – שהוא מן התורה – אלא אם אוכלה בפ"ע. ואינו יוצא ידי חובת מרור – שתקנוהו חכמים זכר למקדש – אא"כ כורכו עם מצה ואוכלין ביחד (כמו שעשה בזמן ביהמ"ק). נמצא יש עליו,

דהנה הט"ז כתב וז"ל: "ולכאורה הי' נראה שאם הפסיק בין הברכה לכריכה שצריך לחזור ולברך.. אלא שהטור כ' הרוצה לקיים מצוה מן המובחר לא יסיח עד שיעשה כריכה כו". דהיינו, שמדייק מדברי הטור, דאין צריך לחזור ולברך.

והפמ"ג כתב לבאר בדברי הט"ז, דס"ל להט"ז כהתוס' (פסחים קטו, ע"א, ד"ה אלא מברך אמצה) שכתבו, דבזה"ז לדעת הלל, המצה והמרור זכורך כל אחד מהם הוא מצוה דכורך לעצמו. וביאר הפמ"ג בשיטת התוס', דס"ל להתוס' כהרמב"ם, דגם בזה"ב הכריכה הי' ממצה ומרור לבד ולא עם פסח, לכן לשיטת התוס', גם בזה"ז המצה והמרור דכורך כ"א מהם הוא מצוה, כי הכורך דזה"ז הוא כמו הכורך דזה"ב. ע"כ הוא תוכן הביאור והפמ"ג בדברי הט"ז.

והנה הט"ז הביא (כנ"ל) ב' דיעות: דעת עצמו, דאם הפסיק צריך לחזור ולברך, ודעת הטור, דאינו צריך לחזור ולברך.

לפ"ז, בפשטות, ביאורו והפמ"ג בהט"ז, הוא לפי ב' הדיעות שהביא הט"ז. היינו, גם לפי דיעה הב' שהביא (מהטור) דהברכה היא למצוה מן המובחר.

ואדרבה, עיקר דברי הפמ"ג הם לפי דיעה זו הב', כדמוכח מכמה דברים:

א) דוקא לפי דיעה זו הב' יתיישבו היטב דברי התוס'. כי התוס' (בד"ה אלא אמר) כתבו, דלהלל, גם בזה"ב הכורך הוא לא לעיכובא, ואעפ"כ כתבו דבזה"ז המצה והמרור דכורך כ"א מהם הוא מצוה.

א"כ, בפשטות מסתבר לומר, דמ"ש התוס' דהמצה והמרור דכורך הם למצוה, היינו למצוה מן המובחר (כדברי הטור) ולא לעיכובא.

אלא, דלפי דיעה הא' דהט"ז, נצטרך לפרש בדברי התוס' דהחמירו רבנן בתקנת כורך בזה"ז יותר מזה"ב עד לחייבו בברכה אפי' בדיעבד. דזה חידוש גדול (ועי' מ"ש חי' הר"ן פסחים קטו ע"א על שיטת התוס').

ב) מסתבר דהפמ"ג קאי על מסקנת הט"ז, ומשמע דמסקנת הט"ז הוא – כהטור.

ג) הפמ"ג לא הזכיר כלל בדבריו, שלפי דיעה הא' דהט"ז צריך לומר דהחמירו רבנן בתקנת כורך בזה"ז יותר מזה"ב עד לחייבו בברכה אפי' בדיעבד, שהוא חידוש גדול ביותר.

ד) הפמ"ג לא ביאר כלל שלדיעה הא' דהט"ז צריך לחזור ולברך גם על הברכה דהמוציא.

מכל זה מוכח, דדברי הפמ"ג הם לפי שיטת הט"ז במסקנתו – כהטור.

ובדברי הטור, אפי' לפי שיטת ביאורו והפמ"ג דס"ל כהרמב"ם, י"ל על כורך שהוא רק לזכר, מטעם שכתב הרבי, כי גם בזה"ז לדעת הלל יצא מצוה דמרור כשאכלו לעצמו (כמ"ש בס' שבח פסח).

וזה שהק' הפמ"ג על טעם אמירת זכר למקדש כהלל, רק לפי שיטת התוס', ולא הק' כן על שיטת הראשונים שהביא לעיל בדבריו, נכון עשה. כי לפי שיטת ביאורו והפמ"ג בהתוס', שהתוס' ס"ל כהרמב"ם דהכורך בזה"ז הוא כהכורך בזה"ב, אין טעם לאמירת זכר למקדש כהלל. משא"כ לפי שיטת הראשונים שהביא לעיל בדבריו, דבזה"ב הי' כורך פסח מצה ומרור, אין צריך לביאור על טעם אמירת זכר למקדש כהלל (וכמו שיתבאר להלן).

ביאור בסוגיא דכורך לפי שיטת אדמו"ר הזקן

בזמה"ז, חיוב מצה שני מדרבנן, לדעת הלל. ולא נפסקה הלכה לא כהלל ולא כחביריו וצריך לצאת ידי שניהם. (שו"ע רבנו סתע"ה ס' טז-יח). ע"כ.

ב. והמובן מכל זה בשיטת אדה"ז הוא:

לדעת הלל, בזה"ז יוצאים המצוה דמרור – בהכריכה. לכן לדעת הלל, צריך ברכה דאכילת מרור – על הכריכה. אלא שפוטרים אנו הכריכה מברכתו, ע"י הברכה דאכילת מרור – שעל המרור (דסדר "מרור"). לכן אסור להפסיק בין הברכה דאכילת מרור – לכורך.

ועד"ז הוא בהברכה דאכילת מצה. וכדיוק לשון הרבי המובא לעיל³, דבכורך "יש עליו, בזמה"ז, חיוב מצה שני מדרבנן", דהכוונה בזה היא, דאף שלכו"ע (גם להלל) מקיימים המצוה דמצה בזה"ז – באכילת המצה (שבהסדר ד"מוציא מצה"), אעפ"כ, (לדעת הלל) המצוה דכורך – מצוה לעצמה היא⁴ הצריכה ברכה לעצמה, אלא שפוטרים אנו אותו מברכתו ע"י הברכה דאכילת מצה שעל המצוה (שבסדר "מוציא מצה"). לכן, אסור להפסיק גם בין הברכה דאכילת מצה – לכורך.

עד כאן הוא ביאור שיטת אדה"ז.

אך הדברים צריכים ביאור, מדוע המצוה דכורך מצוה לעצמה היא (הצריכה ברכה לעצמה) ואינה מצוה אחת – עם המרור דכורך. הרי המצוה דמצה יוצאים חובתו (אפי' לדעת הלל) בהמצוה ד"מוציא מצה", והמצוה דכורך – הוא רק כדי לצאת המצוה דמרור, וא"כ מדוע המצוה דכריכה היא מצוה לעצמה הדורשת ברכה לעצמה?

יתירה מזו, אפי' אם נניח דהמצוה דכורך צריכה ברכה לעצמה, עדיין אי"מ, איך מועילה הברכה דאכילת מצה – לפטור המצוה דכורך, הרי המצוה דכורך היא מצוה דכורך ולא מצוה דמצה, וא"כ איך מועילה ברכה דאכילת מצה – לפטור מצוה דכורך.

(3) וכבר כתבו כן בהעו"ב שם וס' הל' ליל הסדר.

(4) ודברים אלו מדויקים ע"פ לשון אדה"ז בשו"ע (סי"ח) "אבל לפי דעת הלל שהמצוה שבכריכה היא חובה מד"ס אינה מבטלת את טעם המרור שהוא ג"כ חובה מד"ס והן זה כזה ואינן מבטלין זה את זה". דפירוש דברי אדה"ז אלו הם, דאף שכבר יצא חובת המצוה דמצה בהמצוה ד"מוציא מצה", ו"הכורך עיקרו בא בשביל חובת אכילת מרור" (לשון הרבי בפסקא כן עשה כו' אות ג'), אעפ"כ, גם המצוה דכורך – היא מצוה, לכן המצוה והמרור דכורך – שניהם "זה כזה". וראה בכ"ז בהעו"ב שם ובס' הל' ליל הסדר.

קובץ הלכה באתרא דרב

ג. ולבאר הדברים, יש להקדים בהמובא בהגדה, דלפני אכילת הכורך יאמר "כן עשה הלל כו".

דהנה, מקור הדברים הם מדברי המחבר שכתב (שם): "ואח"כ נוטל מצה שלישית ובוצע ממנה וכורכה עם המרור .. ואומר זכר למקדש כהלל ואוכלם ביחד". וכ"כ אדה"ז בשו"ע (שם): "נוהגין במדינות אלו לומר קודם אכילת כריכה זו כן עשה הלל בזמן שבהמ"ק קיים היה כורך מצה ומרור כו".

אך בפמ"ג (משב"ז שם ס"ק ז') הקשה על מנהג אמירה זו, דמאי שנא כורך ממרור, הרי גם מרור הוא זכר למקדש, ואעפ"כ לא אומרים עליו זכר למקדש, וא"כ מדוע יש לאמרו על כורך.

ועיקר הקושיא הוא, כמו שהקשה המשנה הברורה (בביאור הלכה), דאמירה זו מקלקל כי הוא מפטיק בין הברכות דאכילת מצה ומרור לכריכה? ! נומשו"ז רצה המשנ"ב לשבש הספרים ולבטל האמירה, או עכ"פ לדחותו לאחר האכילה (ודבריו הובאו בביאור הרבי על ההגדה, פסקא ד"ה כן עשה כו' הי' קיים כו' פסח כו'). אך להעיר דמנהג אמירה זו כבר הובאה בספרי הראשונים כמלאכים (הר"ש מפלייזא – אוצר פסקי הראשונים, ועוד. וראה ב"הגדת הגאונים והרמב"ם" מסידור ע"פ הגאונים לר"ש בר נתן, ועוד).

ד. וי"ל בזה, ע"פ דיוק לשון הגמ' בהדין דכורך (פסחים קטו ע"א): "השתא דלא איתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן .. אכיל מצה וחסא בהדי הדדי בלא ברכה זכר למקדש", דמוכח מזה, שיש לאכול כורך זכר למקדש, דלא מצינו לשון זה בגמ' על מרור (וכבר עמד בזה בס' שבח פסח).

ועוד זאת, ברי"ף שם הוסיף על לשון הגמ' וכתב "השתא דלא איתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן ואנן בעינן למיעבד זכר למקדש כו" (וכ"ה בחי' הר"ן ורבנו דוד ועוד) - דמדברי הרי"ף משמע, דהכורך אין בו חפצא דמצוה אם לא משום ד"בעינן למיעבד זכר למקדש". ובסגנון אחר, דשרש דין כורך הוא לפי שצריך לעשות זכר, ולא רק שהאכילה בפועל היא זכר.

ועי' גם בלשון הרמב"ם (הל' חו"מ פ"ח ה"ח) "בזמן הזה .. מברך על אכילת מרור ומטבל מרור בחרוסת ואוכל .. וזו מצוה מדברי סופרים. וחוזר וכורך מצה ומרור ומטבל בחרוסת ואוכלן .. זכר למקדש", ששינה לשונו,

ביאור בסוגיא דכורך לפי שיטת אדמו"ר הזקן

דבמרור כתב "זו מצוה מדברי סופרים", ובכורך כתב שהוא "זכר למקדש"⁵.

והדבר מודגש ביותר בלשון אדה"ז בשו"ע. דבגדר המצוה דמרור, כותב

(5) בחידושי הגר"ח (סטנסיל סמ"א) תירץ בזה, דהרמב"ם פסק כהלל דעיקר המצוה דמרור היא בכריכה, וס"ל גם להרמב"ם כשיטת התוס' דאפי' לדעת הלל אפשר לקיים מצוה דמרור שלא בכריכה, ועוד ס"ל להרמב"ם דבזה"ז הכורך הוא רק לזכר בעלמא (כשיטת הערוך). ולכן, לדעת הרמב"ם, עיקר המצוה בזה"ז הוא מרור. והיינו – שתיקנו מרור מצ"ע כמצוה מד"ס. אלא שתיקנו רבנן גם כורך משום זכר למקדש. ולכן חילק ביניהם הרמב"ם, וכתב במרור שהוא מד"ס, ובכורך כתב שהוא זכר למקדש.

והנה היסוד לדברי הגר"ח שהרמב"ם פסק כהלל, הוא (כמ"ש בגר"ח) מדברי הראב"ד. אך עי' תשו' שער אפרים (סי' נג), דאף שגם הוא כתב תחלה בדברי הראב"ד, דהראב"ד ס"ל בהרמב"ם – שפסק כהלל, הרי לאח"ז כתב (בסי' נד) דפירוש זה בדברי הראב"ד – אינו מוכרח. והרי בגמ' מפורש שלא נפסקה הלכה בזה.

וכן פירוש זה אינו מוכרח לפמ"ש הלח"מ בהראב"ד (הובא להלן הע' 11). וכן עי' בח"י (ס"ק יד) שכתב, דס"ל להרמב"ם דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד כיון דלא אתמר הילכתא לא כהלל ולא כרבנן, אלא שלכתחלה יש לאכלם בבת אחת.

ועוד צ"ב, שלדבריו גם להלל צריך מרור וכורך, ודלא כבגמ' שם, שמה שעושים גם מרור וגם כורך הוא רק מטעם שלא נפסקה הלכה בזה.

ועוד צ"ע בגוף הביאור ומהו המקור וההסברה לתקנה מחודשת דמרור.

אבל לדברינו (לקמן בפנים) א"ש שאף ששניהם מצוה מד"ס – כוונת הרמב"ם שכורך גדרו זכר למקדש.

ברם יש להעיר, דיש מקום לומר, דשינוי לשון הרמב"ם בזה, הוא מטעם אחר, היינו אדרבה, להדגיש החידוש דמרור. דהנה לדעת הרמב"ם חיוב כורך בזה"ב הוא רק מצה ומרור (ולא פסח), וא"כ לדעתו י"ל, דהכורך בזה"ז הוא מצוה, ולא רק לזכר בעלמא (כמ"ש במשב"ז שם). ועפ"ז, החיוב כורך הוא בדוגמת החיוב דלולב בשאר הימים (דגם על לולב שהוא מצוה, כתב הרמב"ם (הל' לולב פ"ז הט"ו) שהוא זכר למקדש). וא"כ י"ל, דזה שכתב הרמב"ם דמרור הוא מד"ס, הוא לפי שיטתו (כמ"ש להלן) דגם בזה"ב מרור בלא פסח הוא מד"ס. ועי' בזה להלן הע' 29.

ואדאיתנין להכי, יל"ע בדיוק ל' הרמב"ם בהל' חומ"צ, שבפ"ז לא נז' כורך כלל בהל' ליל הפסח, ורק בפ"ח ב"ס עשיית מצות אלור. [לפי פשוטו – י"ל הטעם דלא נפסקה הלכה כהלל. ולכן בפ"ז דקאי בגוף המצות [וגם בזה"ב] לא הזכירו. ועצ"ע דגם לא נפסקה כחכמים].

וי"ל, דכורך אינו בגדר הלכות הלילה כ"א מדין סדר עשיית המעשים.

ובסגנון אחר שאין כאן מצות כורך כלל כ"א דין בסדר האכילה משום זכר למקדש [אלא שלרמב"ם ה"ז גם בזה"ב ללא פסח. אבל לאדה"ז א"ש טפי, שאין כאן קיום מצות פסח מצה ומרור אלא "סדר עשיית המצות"].

[עוד להעיר בשינויים בין פ"ז לפ"ח: בפ"ז הי"ב – "ומד"ס לאכול" ול"כ "מצוה מד"ס לאכול" (ע"ד הי"א שם). וכן מש"כ אפי' אין שם ק"פ, ול"כ בזה"ז. ולאידך – בפ"ח ה"ח – וזו מצוה מד"ס. ונז' שם בזה"ז שאין שם קרבן. ואכ"מ].

קובץ הלכה באתרא דרב

אדה"ז (בסעיף טו) "מצות מרור .. בזמן הזה אינו אלא מד"ס שתיקנו זכר למקדש" וד"ז שמרור הוא ג"כ זכר למקדש הוא חידוש מצ"ע. ואכ"מ].
וכן בגדר המצוה דכורך (שהוא המצוה דמרור לדעת הלל), כותב (סעיף יז) "מרור בזמן הזה תקנוהו חכמים זכר למקדש".

אבל אח"כ, בהוראת סדר אכילת המרור והכורך לפועל (בסעיף יח), כותב "צריך שיאכל כזית מרור בלבד בלא מצה .. שבכזית זה הוא יוצא י"ח מרור לפי דברי חבריו (של הלל) ואח"כ יכורך כזית מצה וכזית מרור ויאכלן ביחד זכר למקדש כהלל". דבכורך כתב שיאכלו זכר למקדש, ובמרור לא כתב מאומה⁶. דמזה ברור, דלדעת אדה"ז, מהות המצוה דכורך בזה"ז הוא משום זכר למקדש, וכמו שיתבאר.

ה. והנה, מצינו דתקנו רבנן כו"כ מצות בזה"ז משום זכר למקדש, כמו מרור, נטילת לולב כל ז'⁷, ספה"ע⁸. ומצוות אלו – הן מצוה מד"ס, ויש עליהן גם חיוב ברכה (ברכה דאכילת מרור, על נטילת לולב כו').

ברם, יש ענינים שתקנו רבנן משום זכר למקדש, אך אין מברכים עליהם⁹, כמו אכילת אפיקומן שהוא זכר לפסח (עי' שו"ע אדה"ז סי' תעז סעיף ג'), אך אין מברכים עליו [ומה שיש לפטור האפיקומן בברכת על אכילת מצה – ראה לקמן בפנים], וכן מצות חיבוט ערבה.

והחילוק ביניהם בפשטות הוא, דמרור, לולב, וספה"ע, המצוה דזה"ז היא אותה החפצא דמצוה דזה"ב, דבזה"ב נטלו לולב, וגם בזה"ז נוטלים לולב, ועד"ז בספה"ע כו', ולכן תקנו רבנן מצוות אלו, מרור, לולב וכו', כמצוה בזה"ז לברך עליהן. משא"כ אפיקומן, שאינו החפצא דמצוה של (קרבן) הפסח כלל¹⁰, ומשו"ז, לא תקנוהו רבנן למצוה אלא לזכר בעלמא לבד, ולכן לא מברכים עליו.

ועפ"ז יש לעיין בהגדר דכורך:

דהנה כבר הובא לעיל שיטת אדה"ז, דלדעת הלל, בזה"ב, אין אדם יוצא

(6) והעיר ע"ז בספר הלכות ליל הסדר.

(7) רמב"ם הל' לולב פ"ז הט"ו.

(8) שו"ע אדה"ז סי' תפט סעיף ב'.

(9) עי' לעיל הע' 1.

(10) עי' שו"ע אדה"ז סי' תעז סעיף ג' דהעיקר כהדיעה דאפיקומן הוא זכר לפסח.

ביאור בסוגיא דכורך לפי שיטת אדמו"ר הזקן

חובתו אלא א"כ כורך פסח מצה ומרור ואוכלן ביחד. והוא מדברי אדה"ז בשו"ע (שם סעי' טז) שכותב, ד"בזמן שבית המקדש קיים .. לפי דעת הלל הזקן אין אדם יוצא י"ח מן התורה אא"כ כורך כזית פסח וכזית מרור וכזית מצה ואכלן ביחד לקיים מה שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו",

ולהלן בשו"ע אדה"ז (סעי' י"ז) מבואר הדבר בפרטיות יותר, בנוגע המצוה דמרור בפרט, ד"בזמן שבית המקדש קיים אינו יוצא ידי חובת מרור מן התורה לפי דעת הלל אא"כ כורכו עם המצה כו".

דמדברי אדה"ז אלו ברור: א) דהמצוה דכריכה בזה"ב היא כריכה דשלש מצוות יחד פסח מצה ומרור (ולא כדעת הרמב"ם (הל' חומ"צ פ"ח ה"ו) דהמצוה דכריכה גם בזה"ב היא רק ממצה ומרור לבד¹¹); ב) דלדעת הלל בזה"ב (במקום שיש הפסח, כדלהלן), אם אכל מרור בלא כריכה, לא רק שהפסיד המצוה דכריכה, אלא שלא יצא גם המצוה דמרור,

וא"כ, לפי שיטתו דאדה"ז, נמצא דבהתקנה דכורך דזה"ז אין בה מהחפצא דכורך דזה"ב (מה"ת) כלל. כי בזה"ב הי' כריכה דשלש מצוות, פסח מצה ומרור, ובכריכה דזה"ז – יש רק ב' מצוות (מצה ומרור). ויתירה מזו, אילו הי' אוכל כריכה זו דזה"ז דמצה ומרור – בזה"ב, לא רק שלא הי' יוצא מצוה דכריכה, אלא שלא הי' יוצא גם מצוה דמרור. וא"כ בכריכה זו דזה"ז, אין בה חפצא דמצוה (דכורך או דמרור) דזה"ב כלל.

ומכיון שכן, לכאורה קשה על שיטתו דאדה"ז, שהרי טענת הב"ח צודקת מאוד, דכורך דזה"ז – אינו למצוה כלל אלא רק לזכר בעלמא, שהרי אין בו מגוף חפצא דמצוה דזה"ב כלל. ואעפ"כ כתב אדה"ז שהוא מצוה. והדברים צריכים ביאור¹².

11) להעיר, שבביאור הרבי על ההגדה (פסקא ד"ה כן עשה כו' אות ג') מביא דכן הוא שיטת הרמב"ם, אבל כותב ע"ז "אבל עיי"ש בלח"מ". ונ"ל הכוונה בזה, דלפי ביאור הלח"מ בהשגת הראב"ד, מובן, דהראב"ד ס"ל דגם להרמב"ם בזה"ב הי' כורך פסח מצה ומרור, אלא שהראב"ד טוען, דהרמב"ם לא דייק בסדר דבריו. דאילו הי' מדויק הרמב"ם בסדר דבריו, הי' כותב דין כריכת מצה ומרור אחר דין אכילת הפסח, ואז הי' מתפרש דברי הרמב"ם, שאחר שמברך על הפסח, כורך המצה ומרור ביחד עם הפסח, ומברך על הכריכה על אכילת מצה ומרורים, אלא שלא דייק הרמב"ם בסדר דבריו.

12) בהעו"ב שם, כתב לתרץ, דלשיטת אדה"ז יש במצוה דכורך מה"ת – ב' חיובים, מצוה דמרור ומצוה דכורך. דהמצוה דכורך הוא, לאכול כל הג' (פסח מצה ומרור) בכריכה. אך גם המצוה דמרור, אינו מצוה – לאכול המרור כמו שהוא לעצמו, אלא לאכול בכריכה – עם עוד איזה

קובץ הלכה באתרא דרב

ו. ונ"ל בשיטת אדה"ז, ע"פ דברי הרבי בההגדה (ע' לז פסקא ד"ה צפון כו' כזית), דבזה"ב, המרור הוא חיוב מה"ת לעצמו שאינו תלוי בפסח, היינו, דגם מי שאינו אוכל הפסח, כגון מי שהי' בדרך רחוקה (וכיו"ב), חייב לאכול מרור (כמ"ש להלן).

ויש להקדים, דבעצם דין זה, דמרור בזה"ב הוא חיוב לעצמו שאינו תלוי בפסח, יש ב' שיטות, שיטת הרמב"ם, ושיטת הרס"ג וסמ"ק, ועוד¹³. ונבאר תחלה הגדר דכורך ע"פ שיטת הרס"ג וסמ"ק, ומזה נלמד אח"כ לשיטת הרמב"ם, וכמו שיתבאר.

דהנה שיטת הרס"ג וסמ"ק היא, דמצות מרור בזה"ב היא מצות עשה מה"ת בפני עצמה שאינה תלוי' בפסח כלל. ולכן בזה"ב, גם הנמצא בריחוק מקום (או ערל וכיו"ב) שאין לו פסח, הי' עליו מצוה מהתורה לאכול מרור. [ופשוט, דשיטתם זו דהרס"ג וסמ"ק היא גם אליבא דהלל (דצריך לאכול מרור בכריכה דוקא), דהרי בגמ' אמרו דלא איתמר הילכתא בזה לא כהלל ולא כרבנן].

והנה כבר הובא לעיל מדברי אדה"ז בשו"ע, דלדעת הלל, בזה"ב, כשהי' הפסח, לא יצא מצוה דמרור אא"כ אכלו בכריכה.

ולפ"ז נמצא, דלדעת הלל נתקלים בקושי מיוחד בקיום המצוה דמרור (דרבנן) בזה"ז. כי מצד אחד, ישנה בזה"ז גוף החפצא דמרור דזה"ב (כי מצות מרור בזה"ב היא מצוה לעצמה שאינה תלוי' בפסח, כנ"ל). אבל לאידך, א"א לקיים בהמרור דזה"ז זכר למקדש (כבשאר מצות, כגון לולב, ספה"ע כו', שהם כולם זכר למקדש), כי במקדש אכלו המרור בכריכה עם הפסח דוקא (ובלא הפסח לא יצא המצוה דמרור), ובזה"ז – אין פסח.

ולכן, כדי לפתור בעי' זה, שיוכלו לקיים מצוה דמרור בזה"ז זכר

חפצא דמצוה (אך לא דוקא עם כל הג' מצוות). ולכן בזה"ז דא"א לקיים המצוה דכריכה – לאכול כל הג' בכריכה, יש לקיים עכ"פ המצוה דמרור (מדרבנן) – לאכול המרור בכריכה עוד איזה חפצא דמצוה, עם מצה.

אבל דוחק לחדש חיוב דכריכה במרור מצ"ע, ובפרט מה"ת.

13 רס"ג מ"ע מ"ח, סמ"ק מצוה ריז, ועי' רש"י פסחים כ"ח ע"ב, וצא ע"ב ד"ה לית לי' לר"ש, ועי' ביאור הרי"ף על רס"ג.

ביאור בסוגיא דכורך לפי שיטת אדמו"ר הזקן

למקדש, תיקנו רבנן בזה"ז חפצא חדש דכריכה¹⁴. דהיינו, שבחרו רבנן בחפצא דזה"ז, שדומה באיזה פרטים (חיצונים) להכריכה דזה"ב, וקבעו חפצא זו – למצוה דכריכה, כדי לקיים בזה"ז מצוה דמרור בכריכה.

ונמצא, דזה שהכריכה דזה"ז הוא מצוה – הוא משום הַיָּכָר, שקבעו רבנן כריכה זו לזכר (ולא משום דהכריכה עצמה הוא מגוף הכריכה דמה"ת דזה"ב – ודבדרך ממילא הוי זכר, כמו לולב וכו'). נמצאנו אומרים, דהמצוה דכורך בזה"ז – היא משום יָכָר (שקבעוהו רבנן למצוה משום זכר)¹⁵, ולא משום גוף הכריכה עצמה¹⁶.

וי"ל דכדברים האלה ממש כתב אדה"ז בשו"ע. דז"ל (בסעיף יז): "ואף בזמן הזה .. אינו יוצא י"ח מרור לפי דעת הלל אא"כ נוטל עוד כזית מצה וכורכו עם כזית מרור ואוכלן ביחד, שהרי מרור בזמן הזה תקנוהו חכמים זכר למקדש – שהיה אז חיובו מן התורה, ובזמן שבית המקדש קיים אינו יוצא ידי חובת מרור מן התורה לפי דעת הלל אא"כ כורכו עם המצה,

14) עצם הגדר דנתוסף חידוש בהגדר דכורך בזה"ז על זה"ב משום זכר, מפורש בח"י סוס"ק יב, שכותב בשיטת הרמב"ם דס"ל דבזה"ב אין הכריכה לעיכובא, דאעפ"כ, בזה"ז, משום זכר למקדש, נתוסף מדרבנן חיוב לעיכובא במצוה דכורך, עיי"ש (ועי' ח"י הר"ן שם).

וכן יש להעיר ממה שמצינו עד"ז בענין אחר, מסברת הגרי"ז (הל' חומ"צ א, ט) דחמץ בשעה ששית הוא בגדר תשבייתו מד"ס, אבל בשעה חמישית הוא גדר איסור בפ"ע, משום הרחקה, ולא משום איסור דלא תאכל עליו חמץ מדרבנן. כן להעיר מרי"ז סטנסיל מנחות סו, א.

ודון מינה ואוקי באתרין בהחילוק בין מרור לכורך בזה"ז. ולקמן בפנים ית' עוד בעז"ה.

15) לכאורה יש להכריח הסברא דהגדר דכורך בזה"ז הוא זכר – באו"א קצת. שהרי ספק דרבנן לקולא, וכיון דמרור וכורך בזה"ז דרבנן, מאי איכפת לן שמא הלכה כהלל ולא יצא.

ועכצ"ל שהיא תקנה בגדר ודאי ולא משום ספק הלכה כהלל. וגדר התקנה – מצוה דזכר.

אבל אינו, דכיון דלא איתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן, ל"ש לומר סד"ר להקל, דמאי חזית לעשות כדרבנן דייקא ולא כהלל.

בסגנון אחר, באם נאמר כן דסד"ר לקולא, בכורך סגי ויפטר גם ממרור שלפני כורך. וכיון דזיל הכא קא מדחי לה וזיל הכי קא מדחי חייב בשניהם (עד"ב ב' הר"ן במה שצ' הסיבה בד' כוסות – בתרתי כסי קמייטא ותרתי כסי בתרייתא ול"א סד"ר לקולא).

16) ויש לומר, דיסוד החיוב לחדש זכר למצוה הוא ע"פ הגמ' דסוכה (מא, א) מנלן דעבדינן זכר למקדש, ומשני, מקרא דדורש אין לה, מכלל דבעיא דרישה. ומדוע לא מביאה שם הגמ' מהפסוק דאם אשכחך (כבב"ב ס, ב). אלא דשם הוא דין דאבילות וכו', וכאן צריך ילפותא שיש חיוב לעשות דרישה – והיינו שיש מקום לחדש מצות דרבנן משום זכר אף כשמצ"ע הענין חסר ביסודו.

קובץ הלכה באתרא דרב

לפיכך גם עכשיו צריך לכורכו עם מצה¹⁷.

ועפ"ז יתורצו כל השאלות הנ"ל.

דבגמ' (ובל' הרמב"ם ואדה"ז ועוד – כנ"ל) מודגש דאכילת הכורך בזה"ז הוא זכר למקדש, וכי מהות המצוה דכורך בזה"ז – היא הַזְכָּר¹⁸.

ואתי שפיר, טעם מנהג האמירה דכן עשה הלל כו'¹⁹ וזה שלא הוי הפסק בין ברכות דאכילת מצה ומרור לכורך. כי, במצות כורך כל ענינה היא מצד הזכר למקדש שבזה, ואמירה זו שהיא זכר למקדש נוגעת לגוף קיום המצוה.

ובסגנון אחר, שבכל מצוה שתיקנו משום זכר למקדש, כמו לולב בשאר הימים וכו', ניכר הזכר – מגוף העשי' דהמצוה. אבל בכורך, דהמצוה מצ"ע אין בו שום מעשה דזכר (כי אין בו מהחפצא דמצוה דזמן המקדש כלל) – חסר בגוף הזכר. ולכן נהגו לומר כן עשה הלל כו', דע"י האמירה – ניכר הזכר. ולכן הוי האמירה הוא מגוף המצוה דכורך, ואינה הפסק בין ברכה

(17) ועי' גם דברי הרבי על ההגדה בפיסקא ד"ה כן עשה, אות ג' בפירוש הנוסח "כן עשה הלל כו'": "כן – כמו שאני כורך המרור ואינו אוכלו עתה בפ"ע, כן – עשה הלל". דבפשטות, הכוונה בדברי הרבי האלו, הוא כפנים, וכדברי אדה"ז בשו"ע (ועי' העו"ב שם).

(18) ועד"ז ממש בשיחת ש"פ בראשית ה'תשמ"ח (התוועדות ע' 348, אות לא ואילך), לפי שחסר העיקר בשר הפסח.

(19) ומודגש יותר בנוסח (הספרדים ועוד): זכר למקדש בלא ברכה. ותו לא מידי.

ומ"מ, נוסח זה דכן עשה הלל כו' הוא הנוסח שקבע אדה"ז בהגדה, ולא הנוסח (המובא בשו"ע ועוד) "זכר למקדש", כי עדיף להזכיר בהאמירה, עצם המצוה דכורך שעשה הלל בזמן המקדש, מלומר ולבאר דכורך זה דזה"ז הוא זכר למקדש. וכמה ענינים בעדיפות זו, כמ"ש הרבי בביאורו להגדה בפיסקא הנ"ל כן עשה כו', וז"ל: "כמו שא"א באכילת מרור זכר למקדש .. הוא כפל לשון קצת, דמיד אומר: כן עשה הלל בזמן שבהמ"ק כו' .. ע"י אמירה זו יבוא לטעות שאין הכריכה אלא לזכר. ובאמת – רק עתה יוצא י"ח מרור להלל".

וצ"ע קצת, במש"כ הרבי: "'כמו שא"א באכילת מרור זכר למקדש", שהרי נתבאר דכורך שאני שכל ענינו – זכר, משא"כ במרור. וי"ל.

[דא"ג: בגוף הל' דזכר למקדש, צ"ב [וכמדומני שהעירו בזה] מאי שיאטי' דמקדש גבי מרור וכורך שאוכלים מחוץ למקדש. משא"כ לולב ז"י שהוא דוקא במקדש.

אלא שגם בספה"ע ספרו חוץ למקדש. ונקרא זכר למקדש. ובפשטות – לזכור הקרבן עומר. ושו"מ בשבה"ל לולב שכ' בזה"ל: "אבל העומר אע"פ שהספירה בכ"מ ההקרבה היתה במק"ו. והה"נ בענינו, לזכור ההקרבה דק"פ.

ועדיין יש מקום לחלק דמרור וכורך שייך לאכילת הפסח ולא להקרבתו, משא"כ עומר. ואכ"מ עור].

ביאור בסוגיא דכורך לפי שיטת אדמו"ר הזקן

לאכילה.

ויומתק, שבספה"ע אומרינ ג"כ הרחמן הוא יחזיר, וביארו בזה התוס' (מגילה כ, א. והובא בשו"ע אדה"ז סתפ"ט. וראה ר"ן פסחים כח, א בדפי הרי"ף. בעה"מ פסחים שהוא לזכר בעלמא) – שכיון שאין לנו עומר, אין בו שום גדר דמצוה.

וי"ל, שה"ה והוא הטעם בכורך, שכיון שאין בזה קרבן פסח, אין כאן שום מצוה מצ"ע, כ"א מצות זכר, ולכן אומרים "זכר למקדש", או בנוסח דידן – "כן עשה הלל".

ז. עפ"ז יש לבאר גם זה, דהברכות על כורך בזה"ז – הן ב' ברכות, ברכה דאכילת מרור וברכה דאכילת מצה.

דהברכה דאכילת מרור היא משום המצוה דמרור. דהמרור בזה"ז, ראוי לברכה, כי הוא גוף החפצא דמצוה דמרור שהי' בזמן הבית. ובלשון הרמב"ם שמרור הוא "מצוה מד"ס".

ועוד, צריך לברך על המצה ומרור משום המצוה דהזכר שבהכריכה. ולכן צריך לכוון בברכת מצה ומרור על הכורך, וקבעו על הזכר ברכה דאכילת מצה ומרור, כנוסח הברכה דכורך – בזה"ב (ואין מברכין בנוסח אחר – אקב"ו לעשות זכר וכו'. ולהעיר שמצינו כיו"ב בכ"מ ל' הברכה על מצות זקנים וכו', דבזה"ב, הברכה שעל המצה דכורך הי' – על אכילת מצה ומרורים, ולכן גם בזה"ז – זו היא ברכתה. [ע"ד הברכות דאכילת מרור – על מרור, על נטילת לולב – על לולב וכו', דכולן ברכתן – כמו הברכה בזה"ב (ועוד יתוסף ביאור בזה להלן)]²⁰.

ועפ"ז יובן גם לשון הרבי "יש עליו חיוב מצה שני מדרבנן". כי המצה דכורך הוא שני וה"ה מצוה לעצמה, כנ"ל.

ולהעיר, שלשיטת הערוך (ערוך ערך זכר הובא בח"י כאן ג"כ), מה שאין מברכים על כורך הוא משום שהוא זכר. אבל שם בריש דבריו כתב

(20) ובעיקר – שהרי, סו"ס המצוה דזכר היא לאכול בפועל מצה ומרור. ובפועל מברכין גם בלולב וספה"ע בנוסח דמצות לולב ומצות ספה"ע, ולא בנוסח דלעשות זכר. ובלאו הכי, אא"פ לקבוע לו ברכה עם נוסח לעצמו משום זכר, משום דלדעת חכמים כורך אינו צריך לברכה כלל.

קובץ הלכה באתרא דרב

הטעם: "שכבר בירכנו". ומשמע דמה שכבר בירכנו אינו מספיק, דסו"ס ה"ז תקנה משום זכר, וזקוק לברכה, על עצם התקנה דזכר. ולכן כתב טעם נוסף שעל זכר אין מברכין.

אבל לשיטת אדה"ז מברכין על זכר, וכמו על לולב כל ז' ועל ספירת העומר.

[והנה, בביאורי הגרי"פ פערלא ע' 452 ר"ל שבלולב שאני, לפי שהוא המשך ללולב דאורייתא יום א' (וראה מצפה איתן מנחות סו, א. ולכאורה עד"ז מצינו בשבלי הלקט (לולב אות שסו) בטעם שאין אומרים בנטילת לולב כל ז', הנוסח ד"הרחמן הוא יחזיר" או"י יה"ר שיבנה ביהמ"ק" בלולב כמו שאומרים בספירה, לפי שיום א' אינו זכר למקדש. ולהנ"ל מובן יותר). ולדברינו י"ל עד"ז ובאו"א, שמצות לולב נתקנה כפרט ו"כעין דאורייתא" דמצות לולב במקדש, ושמחתם לפני ה"א שבעת ימים. ולכן מברכים עלי'].

ולדברינו א"ש גם מה שצ"ב בדעת הפוסקים שאין מברכים על זכר דכורך – דמאי שנא מלולב וכו'. ולהנ"ל א"ש דכאן עיקר גדרו זכר ולא מצות כריכה.

ועוד להעיר, שמיושבת בזה גם שיטת התוס', שלהלל יוצא בלא כריכה [וס"ל דלא כאדה"ז] וכורך הוא לכתחילה – דלכאורה למה צריך כורך שהרי כבר קיים זכר למקדש? – כיון שהיא מצוה מחודשת לעשות זכר להמצב דזמן המקדש, שאז עשו לכתחילה באופן דכריכה, ולכן באוכל בלא כורך, אין בו גדר המצוה דכורך – דזכר למקדש].

ח. ויש להוסיף ולהמתיק הביאור בזה, דהברכה על המצה דכורך – היא ברכה דאכילת מצה, וכן להוסיף ביאור בגדר הכריכה דזה"ז איך היא זכר למקדש,

– ע"פ זה שמצינו, דבהמצוה דכורך שמהתורה – יש ב' גדרים הפכיים.

דהנה כבר הוזכר לעיל, דמרור בזה"ב – הוא חיוב בפ"ע שאינו תלוי בפסח. ופשוט, דכן הוא גם בהמצוות דמצה ופסח, דכל אחד מהם – הוא מצוה בפ"ע [דהרי גם בזה"ז כשאין קרבן פסח, מצוה מה"ת לאכול מצה. וכן מצינו, שכל מוני המצוות מנו פסח ומצה לב' מצוות].

אך אעפ"כ, כשיש פסח – אין אדם יוצא המצוה דמרור אא"כ אוכלו

ביאור בסוגיא דכורך לפי שיטת אדמו"ר הזקן

בכריכה (כנ"ל מדברי אדה"ז).

ולפ"ז, כיון שחייבים במרור בזה"ב גם כשאין פסח (בנשים וערל וכדו'), וביחד עם זה, בזה"ז פטור מה"ת ממרור כיון שאין פסח, ואמטו להכי כשתיקנו מרור בזה"ז כעין דאורייתא תקון – שיהא ע"ז חלות וגדר דחפצא של מצות מרור דרבנן.

משא"כ כורך, כיון שכורך לא שייך בעצם ללא פסח, ה"ה רק בגדר דזכר למקדש לחוד, ולא חפצא דמצות כריכה עצמה.

זאת ועוד אחרת, ולאידך גיסא (קצת), שבגדר המצוה דכורך מה"ת – יש ב' גדרים הפכיים. מצד אחד, כל אחד משלש אלו (פסח מצה ומרור) הוא מצוה וחיוב לעצמו, ולאידך גיסא, כשיש קרבן פסח, אם אכל מרור לבד בלא כריכה, לא רק שהפסיד המצוה דכריכה, אלא שהפסיד גם המצוה דמרור.

והיוצא מזה הוא, דאף ששלש אלו, כל אחד מהן מצוה לעצמו, הרי המצוה דכריכה דמה"ת (כשיש פסח) אינה חיוב חדש שהוסיפה התורה בנוסף לג' מצות אלו דפסח מצה ומרור, אלא היא נעשית חלק מעצם החיוב דג' מצוות אלו²¹, דכשיש פסח, נפקע המצוה דמרור – כל שלא אכלו בכריכה²².

ולכן בזה"ז, כשתיקנו רבנן גדר חדש דכריכה כדי לעשות זכר למקדש, תיקנו כריכה כעין הכריכה דמה"ת, שתקנו כריכה דב' מצוות (אותן הב' מצוות עצמן שהיו בהכריכה דמה"ת) – מצוה דמצה ומצוה דמרור. ולכן הכריכה דזה"ז, היא כריכה דמצוה דמצה (אלא שהוא מצה שני – של הכורך שתקנו רבנן בזה"ז). ולכן צריך לברך על המצה דכורך – על אכילת מצה.

ט. והנה כ"ז הוא לפי שיטת הרס"ג והסמ"ק כו', דס"ל דמרור בזה"ב הוא מצוה בפ"ע.

21 עפ"ז יומתק לשון אדה"ז בשו"ע (סעיף ט"ז) "כורך כזית פסח וכזית מרור וכזית מצה .. לקיים מה שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו", ולכאורה הול"ל בקיצור "כמו שנאמר כו", ומשמע מדבריו, דהוא קיום מיוחד בהמצוה דשלש אלו. והביאור בזה הוא – כמבואר בפנים. (ועי' גם העו"ב שם).

22 ועי' צפע"נ הל' ברכות פי"א הט"ו (הובא להלן הע' 25).

קובץ הלכה באתרא דרב

אבל שיטת הרמב"ם היא, דמרור הוא מצוה אחת עם הפסח²³. כמ"ש בהל' חו"מ (פ"ז הי"ב) ד"אכילת מרור אינה מצוה מן התורה בפני עצמה אלא תלו' באכילת הפסח, שמצות עשה אחת לאכול בשר הפסח על מצה ומרורים. ומדברי סופרים לאכול המרור לבד בליל זה אפילו אין שם קרבן פסח²⁴.

אך כפי שכבר הוזכר לעיל, הביאור שלפנינו בהגדר כורך, נכון גם לשיטת הרמב"ם, כי גם לשיטת הרמב"ם דס"ל דמרור הוא מצוה אחת עם הפסח, המרור הוא מהות וחיוב בפני עצמו, כמ"ש בביאור הרבי על ההגדה (בפיסקא ד"ה צפון כו' כזית).

דבביאור של הרבי על ההגדה שם, נוקט הרבי כשיטת הצפע"נ, דגם לשיטת הרמב"ם, בזה"ב, יש חיוב דמרור – אפי' במקום שאין פסח²⁵.

(23) האריך בזה הרי"ף לרס"ג מ"ע מז-ט, והביא שם דכ"ה גם שיטת הרמב"ן עה"ת (שמות יב ח).

(24) בספר הלכות ליל הפסח (סי' תע"ה סעי' טז הע' 2 אות ב') כתב דמלשון אדה"ז שם "מצות מרור מן התורה אינה אלא בזמן שהפסח נאכל" (ולא במקום שהפסח נאכל, או כיו"ב), משמע, דלא ס"ל כשיטת הרמב"ם.

אך הרבי (בפיסקא ד"ה צפון כו' כזית) הביא שיטת הרמב"ם בלא לציין שהיא דלא כמשמעות דברי אדה"ז.

ולכן נ"ל דאין דיוק זה מדברי אדה"ז מוכרח. ועי' בגמ' קדושין (המובא להלן) "בזמן דליכא פסח", ולשיטת הרמב"ם קאי הגמ' (גם) על זה"ב במקום שאין הפסח, ועי' להלן הע' 29. ויש להעיר ממכתב הרבי להר' זיון (אג"ק ח"ב ע' רמג) דב' התבשילין היו מביאין גם בזה"ב, אף דבשור"ע אדה"ז סי' תעג ס"כ מפורש "ועכשיו שחרב בית המקדש כו".

(25) בפיסקא ד"ה צפון כו' כזית מביא הרבי מדברי הגמ' דמרור הוא מכשיר להפסח, ומביא גם מדברי הרמב"ם (הל' חומ"צ פ"ז הי"ב) דמרור אינו מצוה בפ"ע. וכותב ע"ז: דאעפ"כ יישנו חיוב למרור גם אם אין מחוייבים בקרבן פסח (עיי' פסחים צא, ב. קידושין לז, ב. תוספתא פסחים ספ"ב. צפנת פענח על הרמב"ם שם). ע"כ.

ולהעיר, שציוני מ"מ אלו שציין אליהם הרבי, הגמ' דפסחים צא, והגמ' קידושין כו', הם אותם המ"מ שציין אליהם הצפע"נ. אבל שניהם, הרבי והצפע"נ, לא ציינו להגמ' דפסחים קכ – שהוא הגמ' שעלי' דנו ר"ד הבבלי והר"א בהרמב"ם בהשקו"ט ביניהם המובא להלן, וכמו שיתבאר להלן.

והנה שיטת הרמב"ם בזה מופיע בדבריו בכ"מ, בהל' חומ"צ (כמ"ש בפנים); בהל' קרבן פסח פ"ח ה"ב: "מרור בלא פסח אינו מצוה שנ' על מרורים יאכלוהו"; בסה"מ, מ"ע נו: "המרור הוא נגרר לאכילת הפסח ואינו נמנה מצוה בפני עצמה. וראיה לדבר, שבשר הפסח יאכל לקיום המצוה יהיה עמו המרור או לא יהיה המרור והמרור לא יאכל אלא עם בשר הפסח לאמרו ית' על מרורים יאכלוהו. ואילו אכל מרור מבלי בשר לא עשה כלום ולא נאמר כבר קיים מצוה אחת היא אכילת

ביאור בסוגיא דכורף לפי שיטת אדמו"ר הזקן

ויסודם של הרבי והצפע"נ הוא (כמצוין בדבריהם) מהגמ' דפסחים (צא,

מרור] בביאור דברי הרמב"ם האלו "אילו אכל מרור מבלי בשר לא עשה כלום" ע"י צפע"נ הל' ברכות פי"א הט"ו, וז"ל: "מדברי רבינו בספר המצוות מוכח דבזמן שיש פסח והוא ראוי לעשות פסח אז פסח מעכב את מצה ומרור והא דמבואר בתוספתא פסחים סוף פ"ב (המצוין כאן בדברי הרבי ומובא להלן) דאינו מעכב זה רק בזמן שאינו יכול". ובר"י פערלא ובמנ"ח (דלהלן) הוסיפו לציין גם להל' קרבן פסח פ"ט ה"ח, עיי"ש בדבריהם ע"ז.

והנה הגמ' דפסחים צא וקידושין לו (שמציין אליהם הרבי) – מובאים בפנים. התוספתא שאליו מציין הרבי, ז"ל: "החזרת (מרור) והמצה והפסח אין מעכבין זה את זה".

באג"ק חט"ו ע' מא, מובא בזה קושיית הר' זוין ע"ה להרבי, מהמנ"ח (סוף מצוה יז) שכתב דהלשון "מרור" שבגמ' פסחים וקידושין הנ"ל, אינו אלא שיגרא דלישנא, והכוונה באמת רק למצה לבד.

הרבי השיב ע"ז: "בקושייתו על הצפע"נ – הרי דברי הצפע"נ הם על דברי הרמב"ם שכ' מקשה מהם. – ומחלק בין זמן ביהמ"ק וזמא"ז".

והנה כדברי המנ"ח דלשון הגמ' "מצה ומרור" הוא שיגרא דלישנא, כ"כ בחידושי רבנו דוד, מאירי, וחידושי הר"ן (פסחים כ"ח ע"ב), וכ"כ המהר"י קורקס (הל' קרבן פסח שם) בשיטת הרמב"ם, וכ"כ בחידוש הגר"ח שם.

אך נ"ל דשיטתו דהרבי והצפע"נ בזה הוא ע"פ דברי ר"א בהרמב"ם ור"ד הבבלי, כדלהלן.

דהנה בהשקו"ט דר"ד הבבלי עם הר"א בהרמב"ם (נדפס בסוף סהמ"צ להרמב"ם מהדורת פרנקל) ה'ק' ר"ד הבבלי על שיטת הרמב"ם מהגמ' דפסחים (קכ ע"א, ועיי"ש בגמ' כח ע"ב) האומרת, כל ערל לא יאכל בו, בו אינו אוכל אבל אוכל במצה ומרור, הרי מצינו דיש מצוה דמרור – גם כשאין פסח.

והשיב ר"א בהרמב"ם, דהלימוד מכל ערל כו' בא להתיר אכילה מצה ומרור לערל, ולא לחייבו באכילתם (וברי"ש כ', שכ"כ גם הרמב"ן, רשב"א ומאירי, ביבמות ע"א ע"א).

והנה תירוצו זה של ר"א בהרמב"ם מתרץ הקושי' מגמ' דפסחים קכ, אבל אינו מתרץ הקושי' מפסחים צא וקידושין לו. לכן ציינו הרבי והצפע"נ רק להגמ' דפסחים צא וקידושין לו, כי בב' בגמ' אלו אי אפשר לומר כפירוש הר"א בהרמב"ם על הגמ' דפסחים קכ.

ולאידך לא ציינו הרבי והצפע"נ להגמ' דפסחים קכ. כי שם אפשר לומר רק כפירוש הר"א בהרמב"ם.

כי שם בפסחים קכ, ישנה דיעה דר' אחא בר יעקב דס"ל דגם מצה בזה"ז הוא מדרבנן, והרי מצה כתובה בפירוש בתורה בהפסוק דבערב תאכלו מצות גו' (כבגמ' שם), א"כ, את"ל כשיטת הרמב"ם דאילו ה' מרור מצוה לעצמו היתת מצותה גם בזה"ז, קשה אי"כ מדוע לר' אחב"י אין מצוה דמצה מה"ת בזה"ז. דעל קושי' זו, לא יועיל הביאור שכתבו הרבי והצפע"נ על הגמ' דפסחים צא וקידושין לו.

לכן על קושי' זו מהגמ' דפסחים קכ, השיב ר"א בהרמב"ם, דלר' אחב"י גם מצה אינה מצוה לעצמה, כי הפסוק לא בא לחייבו במצוה, אלא להתיר אכילתה לערל כו'.

מובן מכ"ז דדברי הרבי והצפע"נ הם בהתאמה גמורה עם דברי ר"א בהרמב"ם ור"ד הבבלי.

אבל לפי הביאור דהמנ"ח וכל הנ"ל, קשה באמת מדוע לא תירץ ר"א בהרמב"ם דהגמ' דפסחים קכ נקט מרור משום שיגרא דלישנא.

קובץ הלכה באתרא דרב

(ב) והגמ' דקדושין (לז, ב), ועוד²⁶.

וביאור הדברים הוא, דבגמ' בפסחים איתא, דלדעת ר"ש אין חיוב לנשים לאכול פסח אבל יש עליהן חיוב לאכול "מצה ומרור". הרי מצינו, דיש חיוב מרור – גם כשאין חיוב דפסח.

ובגמ' בקדושין איתא, דמושב דכתב רחמנא גבי מצה ומרור (בכל מושבותיכם תאכלו מצות גו', שמות, יב כ) "באה ללמדנו דגם בזמן דליכא פסח (כמו בהנמצא בדרך רחוקה וכיו"ב) – יש חיוב ד"מצה ומרור".

הרי, מהגמרא בפסחים ובקדושין מוכח, דגם כשאין הפסח – יש חיוב מרור.

וא"כ צריך לומר, דזה שהרמב"ם כותב דמרור הוא מצוה אחת עם הפסח, ותלוי בפסח, הוא משום, דהחיוב דמרור מה"ת הוא רק בזמן שהפסח נהג (בזה"ב), לכן כתב הרמב"ם שהוא מצוה אחת עם הפסח. דאילו הי' המרור מצוה לעצמו, הי' צריך להיות מצוה דמרור מה"ת גם בזה"ז (כמו מצה), וזה שהמצוה דמרור מה"ת הוא רק בזה"ב, הוא על כרחך משום דמרור הוא מצוה אחת עם הפסח, לכן חיובו רק בזמן שהפסח נהג.

ובפרטיות יותר: המצוה דמרור כתוב בתורה רק במקום אחד, ביחד עם הפסח, בהפסוק דעל מצות ומרורים יאכלוהו (שמות יב ח). לכן את"ל דמרור הוא כמו מצה²⁷, דכמו שמצה היא מצוה לעצמה ואינה מצוה אחת עם הפסח, כך מרור הוא מצוה לעצמה, אז יש לחייב מרור מה"ת בזה"ז –

26) ע"י העו"ב גליון 980, דברי הר' י.י. ק. שי', שמביא הוכחה לשיטת הרבי והצפ"נ מהלשון "מצה ומרורים" שברמב"ם הל' חומ"צ פ"ח ה"ה, עיי"ש, אך אין דבריו נראין כ"כ.

ואולי יש לומר הדברים בדרך אחרת קצת, דיש להביא רא' מלשון הרמב"ם שם "מצות ומרורים" (שם) וכן מדברי המכילתא (בא פי"ז, פסחים קטז ע"ב, רמב"ם שם פ"ז ה"א, ובסדר אמירת ההגדה) בעבור זה בשעה שיש מצות ומרור מונחים לפניך, דאת"ל דאין חיוב למרור כלל בלא פסח מדוע יש להזכיר מרור כשלא מזכירים הפסח.

27) ע"י פסחים לט ע"א דלמדין בהיקש מרור ממצה, ורש"י שם ע"ב ד"ה כעין דאורייתא תקון, שם צא ע"ב ד"ה ולית לי' לר"ש, ותוס' קיד ע"ב אכלן ד"ה דמאי. ובגמ' שם קכ ע"ב דלמדין מצה מפסח בהיקש. וע"י חידוש הגר"ח שם.

ביאור בסוגיא דכורך לפי שיטת אדמו"ר הזקן

כמו מצה²⁸,

ועוד זאת, אפי' לולי ההשוואה למצה, אם מרור הוא מצוה לעצמו שאינה תלויה בפסח, מדוע לא תהי' מצוה מה"ת גם בזה"ז. [ועי' בגמ' קידושין (לח ע"ב) בשמיטת כספים ועבדים (לדעת רבי) דצריך לימוד מיוחד מה"ת ללמדנו דנוהגות רק בזמן היובל, אך אם לא משום הלימוד, היתה שמיטת כספים ועבדים נוהגות גם בזה"ז (כי הם חובת הגוף, כמ"ש שם בגמ'). וא"כ במרור דאין לימוד מיוחד עליו שתהי' מצותו נוהגת רק בזמן הבית, מדוע לא תהי' מצותו גם בזה"ז.]

ומשו"ז ס"ל להרמב"ם דמרור הוא מצוה אחת עם הפסח. אבל אעפ"כ, בזמן שיש הפסח, יש חיוב דמרור בכל מקום, גם במקום שאין הפסח²⁹ [ועד"ז לדעת ר"ש, דנשים שאינן חייבות בפסח – חייבות במרור].

והוא ע"ד שמצינו, דגם במקום שיש הפסח, אכילת המרור אינו עם הפסח, אלא נאכל לעצמו (לדעת חבריו דהלל, ולשיטת הרמב"ם כן הוא גם לדעת הלל, כמ"ש לעיל) אף שהוא מצוה אחת עם הפסח. א"כ עד"ז הוא, דהחיוב דמרור הוא בכל מקום, גם במקום שאין הפסח, אף שהוא מצוה אחת עם הפסח.

היוצא מכל זה הוא, דגם לדעת הרמב"ם, מרור הוא חיוב ומהות בפ"ע. ואעפ"כ, במקום שיש הפסח, החיוב דכורך מפקיע המרור ממצותו (ע"ד המבואר לעיל). לכן הוצרכו רבנן לקבוע כריכה בזה"ז, כדי לקיים המצוה דמרור בזה"ז – בכריכה, כמבואר לעיל.

יו"ד. ועפ"ז מיושב היטב עוד ענין בנוגע לברכת האפיקומן והחילוק בינו לברכת כורך,

28) כמו שהק' בחידושי הגר"ח (סטנסיל) שם. ומה שתירץ שם ע"פ המכילתא, אא"ל לפי שיטת הרמב"ם, כי הרמב"ם גירסא אחרת הי' לו במכילתא, כמ"ש בסהמ"צ שם.

29) ביאור זה הוא לפי שיטת הרמב"ן. אבל להרמב"ם י"ל יתירה מזו, ע"פ שיטתו (סהמ"צ שרש הב', עי' מ"מ הל' אישות, פ"א ה"ב) שדברים הנדרשים בגזירה שוה או באחת מ"ג מדות אין נקראים דבר תורה אלא דברי סופרים אא"כ מצינו שיאמרו בהם חז"ל בפירוש שהם מן התורה. א"כ, מרור שאינו מפורש בתורה (לעצמה) כלל (אלא נלמדת בהיקש, כנ"ל הע' 27) י"ל דס"ל להרמב"ם דמצותו בזה"ב כשאין הפסח מד"ס.

לפ"ז י"ל דלשון הגמ' בקידושין 'בזמן דליכא פסח', גם לפי שיטת הרמב"ם – הוא כפשוטו, היינו דקאי על זמן הזה, כי לענין דין מרור אין חילוק בין זה"ז לזה"ב, דכשאין הפסח – המרור הוא מד"ס.

קובץ הלכה באתרא דרב

דהנה, בהגדה של פסח (הגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים, ע' לד), בהברכה שעל אכילת המצה, כותב אדה"ז וז"ל: "ויכוין לפטור ג"כ אכילת הכריכה שממצה השלישית וגם אכילת האפיקומן יפטור בברכה זו".

ובביאור הרבי על ההגדה ע"ז, כותב וז"ל: "לפטור כו' אכילת האפיקומן – (של"ה) – וחומרא יתירה הוא (שו"ע רבינו סתע"ה סי' יח). ולכן בזה אין נזהרין בהפסק שיחה – מנהגי בית הרב".

והדברים דורשים ביאור, דאדה"ז כותב בההגדה שיפטור האפיקומן בהברכה דאכילת מצה, והרבי כותב על דברי אדה"ז האלו – ד"חומרא יתירה הוא"³⁰ ! וכן עד"ז אי"מ המשך דברי הרבי, דלא נזהרו בזה בבית הרב מהפסק שיחה. דאף את"ל כדברי הרבי דדברי השל"ה הם חומרא יתירה, הרי אעפ"כ, אדה"ז בהגדה הביא דבריו, א"כ, מדוע באמת לא נזהרו בזה (מהפסק שיחה) בבית הרב.

יא. והנה מקור דברי הרבי, שדברי השל"ה (שצריך לפטור האפיקומן מברכה) הם חומרא יתירה, הוא מאדה"ז בשו"ע (כמ"ש בביאור הרבי). וז"ל אדה"ז בשו"ע: "יש נזהרין בזה שלא להשיח בדבר שאינו מענין הסעודה משבירך על אכילת מצה עד שיאכל האפיקומן כדי שתעלה ברכה זו גם לאכילת אפיקומן וחומרא יתירה הוא".

ודברי אדה"ז בשו"ע הם מהח"י, שכותב (שם ס"ק יד) וז"ל: "בשל"ה כתב שלא ישיח שום שיחה עד אחר אכילת אפיקומן, וברכת המצה צריך לכוין גם על אפיקומן. ע"כ. והוא חומרא יתירה נגד משמעות הפוסקים והוא ממש דבר שא"א ליזהר כלל בכל הסעודה ובודאי הברכה קאי על כל הסעודה ומה בכך שיפסוק דהלא כל השנה מפסיקין בתוך הסעודה אע"ג דברכה ראשונה קאי עד גמר סעודתו".

והנה מדברי הח"י אפשר להבין, דזה שכתבו (הח"י ואדה"ז) דדברי השל"ה הם "חומרא יתירה", קאי על זה שכתב השל"ה דאסור להפסיק בשיחה בין הברכה לאפיקומן. אבל מדיוק לשון הרבי בביאורו לההגדה,

(30) בספר הלכות ליל הסדר להר" ח"א אשכנזי סי' תעה סעי' יח הע' 8 הבין בזה שהרבי שולל דברי השל"ה. אבל מובן דדוחק גדול מאוד לומר כן מאחר שאדה"ז הביא דברי השל"ה בההגדה (ולא רק בשו"ע שלו).

ומפורש בספר המנהגים ע' 40: דיכוון בהברכה דאכילת מצה לפטור ג"כ האפיקומן (ולא כמ"ש בס' הלכות ליל הס' שם).

ביאור בסוגיא דכורך לפי שיטת אדמו"ר הזקן

שכתב "חומרא יתירה הוא" על מ"ש בפנים ההגדה לפטור כו' אכילת האפיקומן, ורק אח"כ הוסיף הרבי, שלכן אין ליהדר מהפסק שיחה, ברור, ד"חומרא יתירה הוא" קאי³¹ גם על עצם דברי השל"ה – שצריך לפטור האפיקומן מברכה³².

וי"ל בביאור הדברים בפשטות, כי אפיקומן אין עליו חיוב ברכה כלל, כמ"ש בטוש"ע (סי' תעז סעי' א) דאין מברכים על אפיקומן (כי האפיקומן הוא רק זכר לפסח, עי' שו"ע אדה"ז שם סעי' ג', וכנ"ל באורך).

ולפ"ז מובן, דגם עצם דברי השל"ה שצריך לפטור האפיקומן מברכה – הם "חומרא יתירה", כי אין צורך לברכה מעיקרא על אפיקומן.

אך אעפ"כ מובן, דשאלה הנ"ל עדיין בתוקפה, דאדה"ז בההגדה הביא דברי השל"ה ("גם אכילת האפיקומן יפטור בברכה זו") וא"כ איך כתב עליהם הרבי ד"חומרא יתירה הוא", וגם מדוע לא נזהרו בזה בבית הרב מהפסק שיחה.

יב. והביאור בזה י"ל עפ"י דברי הח"י שכתב "בודאי הברכה קאי על כל הסעודה כו'".

דמובן מדבריו, דזה שחומרא יתירה הוא, הוא לא (רק) משום הטעם דלעיל, דאין חיוב ברכה מעיקרא על אפיקומן, אלא גם מטעם אחר, והיינו, דגם אם יפסיק בשיחה עדיין חלה הברכה על אפיקומן, כי השיחה אינה הפסק מהברכה להאפיקומן (כבסעודה).

ויובנו הדברים עפ"י מ"ש אדה"ז בשו"ע סי' תלב סעי' ז', בענין הברכה שעל בדיקת חמץ, ד"לכתחילה אין להשיח שום שיחה באמצע הבדיקה .. לפי שיש אומרים שאף המשיח באמצע המצוה ה"ז הפסק וצריך לחזור ולברך ואינו דומה למשיח באמצע סעודתו כשיושב בסוכה שאין צריך לחזור ולברך לישב בסוכה לפי שאינו מוכרח בשיבה זו שלאחר השיחה שאם ירצה שלא לאכול עוד ושלא לישב בסוכה הרשות בידו אבל בבדיקת חמץ מוכרח הוא לגמור את הבדיקה שלאחר השיחה שחייב לבדוק בכל המקומות שמכניסין בהן חמץ ואלו ה' שוכח לברך בתחילת בדיקתו ה' חייב לברך בגמור בדיקתו לכן גם עכשיו חייב לחזור ולברך כיון שהפסיק

(31) ראה לעיל בהע' 1 בסו"ד באו"א.

(32) ומש"כ בס' המנהגים (שבח'ע' שלפנ"ז) להיפך, שיכוון לפטור, ראה לקמן הע' 34.

קובץ הלכה באתרא דרב

בשיחה אחר ברכה הראשונה וכן כיוצא בזה בשאר כל מצוות שהן חובה וא"א לאדם לפטור את עצמו מהן",

דמדברי אדה"ז אלו (ומרומו גם כאן בח"י בסו"ד) למדים, דאיסור הפסק שיחה באמצע מצוה, שייך, רק באם יש חיוב ברכה על המשך המצוה שעומד לקיים לאחר הפסק השיחה. אבל אם אין חיוב ברכה על המשך המצוה שעומד לקיים לאחר הפסק השיחה, אין איסור הפסק שיחה. והטעם בזה הוא, כי כשאין חיוב ברכה על המשך המצוה שעומד לקיים לאחר הפסק השיחה, אז הברכה שבתחלת המצוה פוטרת גם המשך המצוה שלאחר הפסק השיחה (כמו בישיבה בסוכה).

ולפ"ז מובן, דזה דאין ליוזר מהפסק שיחה בין הברכה לאכילת אפיקומן, הוא לא (רק) משום הטעם – דמעיקר הדין אין האפיקומן צריך ברכה, אלא אפי' לפי חומרת השל"ה שיש לפטור האפיקומן בברכה (וכן כתב אדה"ז בפירוש בההגדה), אעפ"כ, גם אם יפסיק בשיחה – עדיין תחול הברכה על האפיקומן לפוטרו. כי כיון דלפי ההלכה אין חיוב ברכה על האפיקומן, לכן גם אם יפסיק בשיחה, אין השיחה מפסיקה כלל, כמו בדין ישיבה בסוכה³³. לכן אין ליוזר מהפסק שיחה.

ולפ"ז יובנו היטב דברי הרבי בההגדה. דעל דברי אדה"ז בההגדה שכתב ד"גם אכילת האפיקומן יפטור בברכה זו" הביא הרבי מדברי אדה"ז בשו"ע (על דברי השל"ה) ד"חומרא יתירה הוא", והיינו כנ"ל, משום דלפי ההלכה אין האפיקומן צריך ברכה³⁴. אך לא שולל בזה הרבי דברי אדה"ז שבההגדה, כי אף ד"חומרא יתירה הוא", אעפ"כ, יש לנהוג כן, דמצד חשיבות המצוה דאפיקומן יש להחמיר בחומרא יתירה – ולפטור

(33) לאידך, אילו הי' חיוב ברכה על אפיקומן והפסיק בשיחה, הי' חיוב לברך על האפיקומן ביחוד אפי' לפי דיעה הראשונה דס"י תלב שם (דס"ל דעל מצוה אחת אין איסור הפסק שיחה כלל). כי אפיקומן תקנו חכמים זכר לפסח, א"כ, אינו מצוה אחת עם מצוה, אלא המצוה ואפיקומן הן ב' מצוות הנפטרות בברכה אחת (כמו מצוה וכוורך לדעת הלל כדלהלן), וב' מצוות הנפטרות בברכה אחת אם הפסיק ביניהם בשיחה לכו"ע צריך לברך עוה"פ, כמ"ש אדה"ז בס"י תקצ"ב סעיף ז'.

(34) לפ"ז יומתק דיוק לשון אדה"ז בההגדה "וגם אכילת אפיקומן יפטור בברכה זו", ולא כמו שכתב לעיל מיני' על כורך (וכן לעיל בכרפס ולהלן במרור) שיכוון לפטור, כי על אפיקומן אין חיוב לכוון כי אין עליו חיוב ברכה. משא"כ על כורך, וכן לעיל בכרפס ולהלן מרור, דיש עליהם חיוב ברכה, לכן יש חיוב לכוון לפוטרו בהברכה. וראה לעיל הע' 1 באו"א.

ביאור בסוגיא דכורך לפי שיטת אדמו"ר הזקן

האפיקומן³⁵ (שיוכלל בהברכה, אף שאינו צריך ברכה³⁶). אלא, משום ד"חומרא יתירה הוא" אין לזהר מהפסק שיחה, כי גם אם יפסיק בשיחה, עדיין תחול הברכה על האפיקומן לפוטרו.

יג. ובפרטיות יותר, ובסגנון אחר, שאפיקומן דומה למצוה א' עם מצה דאורייתא³⁷, והיינו – לא רק לשיטת הרשב"ם ותוס' (והובא להלכה בשו"ע אדה"ז סתע"ז ס"ג. ועי' בהגש"פ ד"ה צפון קטע המתחיל "פיי") שאפיקומן הוא עיקר מצות אכילת מצה, שבודאי כן הוא.

אלא אף גם להשיטה שאפיקומן הוא זכר לקרבן פסח – מ"מ גדרו הוא נ"ד מצות מצה מדאורייתא. ובסגנון אחר שתיקנוהו כפרט במצות מצה דאורייתא.

ולהעיר מהשקו"ט (גבורות ה'. אבנ"ז יו"ד סשל"ח) בל' הרמב"ם חומ"צ פ"ו ה"א שמשאכל כזית יצא יד"ח, שגם באוכל יותר מכזית ה"ה הוספה בגוף המצוה³⁸.

ומוכרח כן מזה שמסיים הסעודה עם הכזית דאפיקומן, אף שלשיטת הרמב"ם כבר אכל לפני"ז גוף ועיקר חובת מצות מצה. – ובל' הרמב"ם חומ"צ פ"ח ה"ט "כדי שיהי' הפסק סעודתו וטעם בשר הפסח או המצה בפיו שאכילתן היא המצוה" – והיינו שיוצא באפיקומן גדר דמצה.

יד. והנה כל הנ"ל הוא בדין הברכה על אפיקומן, דאין צריך לזהר מהפסק שיחה בין הברכה דאכילת מצה – לאפיקומן.

אבל בכורך, הדין שונה, וכמ"ש לעיל, שפסק המחבר בשו"ע (סי' תע"ה סעיף א'): "משבירך על אכילת מצה לא יסיח בדבר שאינו מענין הסעודה עד שיאכל כריכה זו (דכורך) כדי שתעלה ברכת אכילת מצה וברכת אכילת

35) ולפ"ז פשוט דיש לנהוג כמ"ש בס' המנהגים (ע' 40) דיכוון בהברכה דאכילת מצה לפטור ג"כ האפיקומן (ולא כמ"ש בס' הלכות ליל הפסח שם).

36) ומצינו דוגמת דבר זה ממש בהברכה דשהחינו שעל מגילה, שכתב השל"ה, הביאו המג"א בס' תרצ"ג ס"ק א', דיפטור בשהחינו גם את המשל"מ והסעודה, אף דמשל"מ וסעודה פטורים משהחינו כמ"ש במג"א שם.

37) ואולי יש להעיר מדוגמתו – ע"ד (ולא ממש ואדרבה חלוקים המה) מצוה א' ונראין כב' מצות שבתק"ש. ושם בסתקצ"ב כ' אדה"ז דבאמת ל"ש הפסק ומ"מ מקום שלא להפסיק. משא"כ מרור וכורך שגדרן שונה שכורך אינו בגדר המצוה דמצה ומרור וכדלקמן בפנים.

38) ועצ"ע לפ"ז למה נק' מצת רשות לחכמים לבטל המרור. ואכ"מ.

קובץ הלכה באתרא דרב

מרור גם לכריכה". והיינו, שאסור להפסיק בין הברכות דאכילת מצה ואכילת מרור – לכורך. ובשו"ע אדה"ז נקט כדברי המחבר, וכדלעיל בארוכה.

ובהשקפה ראשונה, טעמא בעי, דמאי שנא כורך מאפיקומן, שהרי כורך גם הוא בגדר מצות מרור להלל?

אבל לדברינו א"ש, שכורך ומצה ה"ה שתי מצות ממש, לפי שכורך אינו בגדר מצה ומרור כלל וגדרו רק מצות זכר – לעשות זכר למקדש. [ובמרור – עוד טעם, לפי שמצות מרור להלל לא נתקיימה בפעם הא'].

ובל' הגש"פ עם לקו"ט הנ"ל: "חיוב מצה שני מדרבנן", שהיא מצוה בפ"ע³⁹.

והכל כפתור ופרח בס"ד⁴⁰.

39) ולהעיר שבוה מיושב קושיית הפר"ח מדוע כ' המחבר שברכת מצה עולה לכורך הא כבר יצא מצה גם להלל. ולהנ"ל הביאור פשוט, דיצא מצה דאורייתא ועדיין צריך לכוון למצה שני דרבנן.

40) ואולי י"ל עוד, הדנה בשו"ת הגר"ש איגר (ס"כ) כ' כשאין לו רק כזית א' מרור שלא יאכלנו עם אפיקומן בכריכה, אף ששניהם דרבנן, לפי שאפיקומן הוא רק זכר למקדש, זכר לק"פ, משא"כ מרור הוא מצוה מד"ס. ולכאור' צע"ג בדבריו, שהרי להלל אוכל מצה לפני"ז, ואח"כ מצה ומרור בכריכה, וא"צ מרור בפ"ע, ולמה ל"א דאתי מצה דכורך שהוא זכר למקדש ומבטל מרור דרבנן.

אבל לדברינו מובן היטב, שלהלל, כללות ענינה דכורך – זכר למקדש, הן המצה והן המרור שבוה, ובלשון הרב: חיוב מצה שני מדרבנן, והיינו – משום זכר. אבל, באין לו רק כזית א' דמרור, נמצא שיש עליו חיוב מרור מצ"ע, דלדעת חכמים ה"ז מצוה מד"ס ממש, ולא מצוה דזכר.

ומודגש בל' אדה"ז שבנוגע לכללות הדין דמרור כותב (בסט"ו) ש"בוה"ז אינו אלא מדברי סופרים שתיקנו זכר למקדש, ואריכות לשונו "אינו אלא מד"ס" ולא היא מדברי סופרים" (בל' חיובי). וכן לפני"ז "מצות מרור מה"ת אינה אלא בזמן שהפסח נאכל" ולא על צד החיוב ש"מצות מרור מה"ת היא רק בזמן הפסח" וכיו"ב, ומשמע שרוצה לשלול הסברה שהוא מה"ת בזה"ז.

אמנם לגבי כורך (בסי"ז) – כ' "תיקנוהו חכמים זכר למקדש שהי' אז חיובו מה"ת", שנקט ע"ד החיוב, וגם הוסיף שהי' אז מה"ת, דלכאור' למאי נפק"מ.

ואולי י"ל, דגוף מצות מרור בזה"ז – לחכמים – הוא הוא חפצא של מצוה מד"ס, ולכן מודגש "מצות מרור", ומדגיש שמצוה זו – בזה"ז אינו מה"ת כלל.

אבל להלל, כללות ההדגשה דכורך היא שהיא רק בגדר תקנה משום זכר למקדש, נקט הל' "חובת מרור", ומדגיש שהוא זכר לזמן שהי' מה"ת, שזהו כל ענינה, לזכור הזמן שהי' מה"ת.

לזכות

חתן הבר מצוה **מנחם מענדל** הלוי שי' **לאנג**

לרגל הכנסו לגיל מצות יום ב' דחג השבועות תשע"ג

שיגדל להיות **חיל** ירא שמים ולמדן

לנחת רוח הוריו וכ"ק אדמו"ר מלך המשיח

נדפס ע"י ולזכות

הוריו הרה"ת ר' **יעקב יצחק דוב** הלוי וזוגתו **אסתר למלכה**

שיחיו **לאנג**

ולזכות **פערל לאה** שי' **לאנג** לרגל יום הולדתה לשנת הצלחה

ולזכות בנם **ישראל שמעון הלוי**, משה זלמן הלוי, ובתם **רבקה רעכל**

שיחיו **לאנג**